

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії, археології, інформаційної
та архівної справи

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва курсу	АРХЕОЛОГІЯ ТА ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
Рівень вищої освіти, галузь знань, спеціальність, освітня програма	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки» Спеціальність: 032 «Історія та археологія» Освітньо-професійна програма: «Історія та археологія»
Викладач	ТУПЧІЄНКО Микола Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Контактний телефон	+38(066) 624 12 19
E-mail:	tupchy_mp@ukr.net
Обсяг та ознаки дисципліни	Обов'язкова дисципліна циклу професійної підготовки. Змістових модулів – 4. Форма контролю: залік, іспит. Загальна кількість кредитів – 8; годин – 240; зокрема: лекції – 48 годин, практичні заняття – 64 години; самостійна робота – 128 годин. Формат: очний (offline / face to face) / дистанційний (online). Мова викладання: українська. Рік викладання – 2024/2025
Консультації	Консультації проводяться відповідно до графіка, розміщеному в інформаційному ресурсі moodle.kntu.kr.ua; у режимі відео конференцій Zoom, через електронну пошту, Viber, за домовленістю
Пререквізити	Враховуючи послідовність накопичення знань та інформації, дисципліна «Археологія та давня історія України» вивчається одночасно з освітніми компонентами: «Етнологія України», «Спеціальні історичні дисципліни», «Історія стародавнього світу»

1. Мета і завдання дисципліни

Мета: засвоїти теоретичні та методичні принципи формування археологічних знань, опанувати основними знаннями з археології України: археологічних епох та культур, типів пам'яток, основ польового дослідження; сформувати розуміння взаємодії розвитку та змінності археологічних культур зі світовими історичними процесами; на основі археологічних джерел сформувати об'єктивне уявлення про найдавніший період історії України, визначити його проблемні питання, запропонувати варіанти вирішення деяких із них на базі досягнень сучасної української археологічної науки.

Завдання вивчення дисципліни:

- ознайомитися з історією археологічних досліджень України;
- показати основні закономірності розвитку археологічних епох та археологічних культур, що їх формували;
- охарактеризувати основні типи археологічних пам'яток та регіональні особливості їх поширення;
- ознайомити студентів з понятійним апаратом та основами теорії археології;
- подати загальну характеристику археологічних культур України;
- розкрити принципи класифікації та типології артефактів.

2. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен набути таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 12. Знання законодавчих, нормативно-правових, інженерно-технічних та санітарно-гігієнічних основ забезпечення безпечної діяльності.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін а також

сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів відповідно до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах відповідно до затверджених правил та норм.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 16. Ідентифікувати, аналізувати та досліджувати небезпечні чинники природнього та техногенного середовищ. Вміти обґрунтовано вибирати пристрої, системи і методи відповідно до майбутнього профілю роботи з попередження виникнення надзвичайних ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

Соціальні навички (soft-skills):

Здатність здійснювати професійну комунікацію, ефективно пояснювати і презентувати матеріал.

Здатність бути критичним та самокритичним. Здатність критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи розв'язання проблеми.

Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї (креативність).

Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.

3. Політика курсу та академічна доброчесність

Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

Під час організації освітнього процесу в Центральнотраїнському національному технічному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/The_provisions_of_company_profile.pdf; Положення про

організацію вивчення вибіркових навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану ЗВО <http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/vibir.pdf>; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ <http://www.kntu.kr.ua/doc/dobro.pdf>.

4. Програма навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
<p>Тема 1. Вступ до археології. Предмет, метод і завдання археології. Археологія як частина історичної науки. Вироблення методики дослідження археологічних пам'яток. Вироблення археологічної періодизації і хронології, співвідношення між ними. Археологічна термінологія. Історія розвитку науки. Археологічна наука в Україні; на Кіровоградщині</p>	4	6	10
<p>Тема 2. Стародавній кам'яний вік (палеоліт). Періодизація палеоліту. Питання походження людини. Техніко-господарські здобутки нижнього палеоліту. Виготовлення знарядь праці. Техніка обробки каменю. Господарські заняття. Форми соціальної організації. Зледеніння, його вплив на характер господарської діяльності людей. Верхній палеоліт. Зміни у фізичній будові людини. Зміни у господарській діяльності. Значення винайдення видобування вогню. Духовне життя. Основні стоянки раннього і пізнього палеоліту України; Кіровоградщини</p>	6	6	12
<p>Тема 3. Середня та пізня доба кам'яного віку України (мезоліт і неоліт). Основні техніко-господарські досягнення доби мезоліту. Винайдення лука і стріл, приручення тварин. Зміни в соціальній організації. Неолітичні зміни в техніці обробки каменю. Перехід від привласнювальних до відтворюючих форм господарства, виникнення кераміки і ткацтва. Основні культури доби неоліту в Україні</p>	4	4	12
<p>Тема 4. Доба палеометалу. Енеолітичні культури в Україні. Значення освоєння металів. Суспільно-економічний розвиток племен трипільської культури. Питання хронології. Розвиток світогляду. Проблемні питання (походження, домобудівництво, міста, контакти, знищення культури). Найголовніші пам'ятки в Україні. Ямна культура. Господарство. Поховальний обряд. Антропологічний тип. Середньостогівська культура. Господарство. Рівень розвитку металургії. Особливості кераміки, зовнішні контакти; спадкоємці середньостогівської культури. Найголовніші пам'ятки України; Кіровоградщини</p>	6	6	12
<p>Тема 5. Доба бронзи. Рівень розвитку і технологія бронзолivarного виробництва в Україні: катакомбна, багатоваликової кераміки, сабатинівська, білогрудівська, білозерська, бондарихинська культури. Час і територія їх існування,</p>	4	6	12

особливості розвитку, зовнішні контакти, історичне значення. Найголовніші пам'ятки України. Питання етносу			
Тема 6. Ранній залізний вік на території України. Значення відкриття заліза. Передскіфський період: чорноморська і кіммерійська культури. Скіфо-сарматський період в історії України. Скіфо-сарматські пам'ятки на території Кіровоградщини. Значення розкопок Мельгунівського кургану у 1763 р.	4	6	12
Тема 7. Античні міста Північного Причорномор'я: Ольвія, Херсонес, Пантікапей (Боспорське царство). Причини грецької колонізації та її напрямки. Заснування грецьких колоній у Північному Причорномор'ї, стосунки з місцевим населенням. Особливості розвитку економіки та державного устрою. Політична історія. Найголовніші археологічні пам'ятки. Значення стосунків із грецькими колоністами в історії розвитку місцевого населення	4	6	12
Тема 8. Ранньофеодальні утворення на території України. Хазарський каганат і салтово-маяцька культура. Відкриття пам'яток Салтівської культури, їх дослідження і співставлення з історично відомими хазарами. Особливості політичної історії, розвиток економіки, матеріальна культура, стосунки з державою Київська Русь. Проблеми вивчення культури хазар. Зруйнування Хазарського каганату в середині X ст.	4	6	12
Тема 9. Археологічні пам'ятки стародавніх слов'ян. Питання походження слов'ян. Міграційна та автохтонна теорії. Пам'ятки слов'ян Подніпров'я. Черняхівська і зарубинецька культури, їх відкриття В. В. Хвойкою наприкінці XIX ст. Розвиток економіки, домобудівництво, зовнішні зв'язки, поховальний обряд, питання етнічної приналежності. Пам'ятки черняхівської культури в Україні і на Кіровоградщині	4	6	12
Тема 10. Східнослов'янські племена та їх державні утворення. Державне утворення Аскольда і Діра. Поява норманів. Утворення держави Київська Русь з центром у м. Києві. Особливості розвитку економіки, політичне життя. Міжнародні стосунки. Зміцнення держави за Володимира Святославича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха. Феодална роздробленість. Кочовики X – XII ст. Поява татаро-монголів. Галицько-Волинське князівство. Данило Галицький. Розпад Київської Русі	4	6	12
Тема 11. Кочовики Півдня України X – XIII ст. Відкриття кочівницьких пам'яток наприкінці XIX ст. Активізація досліджень на початку XX ст., зокрема у 50 – 60 рр. Два періоди в історії існування кочовиків у південно-українських степах, їх стосунки з державою Київська Русь. Археологічні пам'ятки печенігів і половців. Найвизначніші пам'ятки в Україні (у т. ч. Чингульський курган) і на Кіровоградщині	4	6	10

Усього	48	64	128
---------------	----	----	-----

5. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, рубіжний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: 1 семестр – залік, 2 семестр – іспит.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять з усіх дисциплін в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі: у формі заліку – складає 50 балів; у формі іспиту – складає 30 балів.

Семестровий залік проводиться на останньому занятті, до початку заліково-екзаменаційної сесії. Оцінка здобувачам вищої освіти вище 60 балів може виставлятися без виконання ними підсумкової залікової роботи. В такому разі виставлення оцінки підсумкового семестрового контролю не передбачає обов'язкової присутності здобувача вищої освіти на заліку. У разі, якщо сума рейтингових балів менша ніж 60, але виконані умови допуску до семестрового контролю, здобувач вищої освіти виконує на останньому за розкладом занятті залікову контрольну роботу. За бажанням здобувач вищої освіти має право на виконання залікової контрольної роботи з метою підвищення кількості балів, які були набрані ним протягом семестру.

Оцінку підсумкового семестрового контролю у формі іспиту становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового іспиту. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового іспиту робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана здобувачем вищої освіти на іспиті, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»).

Рівень знань здобувачів вищої освіти за національною шкалою відповідає таким критеріям:

«відмінно» – здобувач вищої освіти досконало засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповіді, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

«добре» – здобувач вищої освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, аргументовано викладає його, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

«задовільно» – здобувач вищої освіти, в основному, володіє теоретичними знаннями з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

«незадовільно» – здобувач вищої освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, наукове мислення відсутнє, практичні навички не сформовані.

**Відповідність шкали оцінювання ЄКТС
національній системі оцінювання в Україні та ЦНТУ**

Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка		
		За національною системою (іспит, диференційований залік, курсова робота, проект, практика)	За національною системою (залік)	За системою ЦНТУ
А	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	Зараховано	90 – 100
В	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	Зараховано	82 – 89
С	ДОБРЕ – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок			74 – 81
Д	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	Зараховано	64 – 73
Е	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії			60 – 63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перекладати	2 (незадовільно)	Не зараховано	35 – 59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота			1 – 34

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ <https://kntu.kr.ua/file/content/424/polozhennia-pro-orhanizatsiyu-osvitnoho-protsesu-v-tsntu.pdf> (С. 28–35).

**6. Рекомендовані джерела інформації:
Нормативно-правові документи:**

1. Конституція України: Закон України. № 254к/96-ВР від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України Про охорону культурної спадщини від 08.06.2000 *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст. 333:* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
3. Закон України Про охорону археологічної спадщини (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 26, ст. 361) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>

Основна література:

1. Археологія України : курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.]; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ: Либідь, 2005. 502 с.
2. Брайченко Д., Бокій Н., Куценко Н. До джерел з історії краю. Кіровоград, 1994.
3. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України. К., 1994.
4. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія козащини України. К., 2020.
5. Геродот. Історія. Львів, 2004.
6. Ласинська М. Ж. Історіографія археології України. *Нвч.-метод. посіб.* Миколаїв. 2019. 109 с.

7. Любичев М. В., Мизгін К. В, Варачова К. Г. Практикум з основ археології. *Нвч.-метод. посіб.* Харків, 2014. 132 с.
8. Залізник Л. Л. Давня історія України. К., 2014.
9. Скальковська І. Б. Археологія. Навч. посіб. Кременець. 2020 р. 120 с.
10. Махортих С. Кіммерійці. К., 2013.
11. Терський С. В. Археологія України (середньовічна доба): Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 256 с.
12. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій. К., 1994.
13. Давня історія України. У 2-х кн. К., 1994; 1995.

Додаткова література:

1. Антонова Л. В. Дивовижна археологія. К., 2010.
2. Залізник Л. Л. Моя археологія. Біографічні спогади та суб'єктивні враження про українську археологію. К., 2020.
3. Скорий С. О. Курган Переп'ятиха. К., 1990.
4. Сміленко А. Т. Слов'яни та їх сусіди в степовому Подніпров'ї (II – XIII ст.). К., 1975.
5. Сегеда С. П. Основи антропології. К., 1995.
6. Словник-довідник з археології. К., 1996.
7. Тупчієнко М. Ястребовська складова археологічної колекції Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. // *Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції «Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти»*. 13–14 травня 2021 р. ЦНТУ. Кропивницький https://scholar.google.com.ua/citations?user=py_G5tYAAAAJ&hl
8. Орлик О., Тупчієнко М., Собчук В., Шатковський В. Розкопки на території фортеці св. Єлисавети. *Археологічні дослідження в Україні 2021*. К., 2022. С. 67–69. <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka/khram-zapvuak-nziimk-apursr-ksiau/1325>
9. Тупчієнко М., Собчук В., Шатковський В. Охоронні розкопки кургану біля селища Петрове на Кіровоградщині. *Археологічні дослідження в Україні 2021*. К., 2022. С. 69–73. <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka/khram-zapvuak-nziimk-apursr-ksiau/1325>
10. Mykuta Ivanov | Mykola Tupciyenko Cultural Interactions Between the Societies of the ‘Old Europe’ and the Steppe ‘Kurgan People’ During the Last Quarter of the 4th Millennium BC: Case Study of Serezlievka Local Group/ *Archaeologia Lituana*. Vol 23 (2022), 107–119 <https://www.journals.vu.lt/archaeologia-lituana/issue/view/2282> <https://www.journals.vu.lt/archaeologia-lituana/article/view/31842/30679>
11. Тупчієнко М., Іванов М. Технологія виготовлення та ремонту кам'яних сокир епохи енеоліту – ранньої бронзової доби за матеріалами Кіровоградщини. Тези доповідей міжнародної конференції *Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022*. Кафедра археології Національного університету «Києво-Могилянська академія» 27 січня 2022 року. Київ. 2022. С. 33–39.
12. Тупчієнко М., Шатковський В. Археологічні дослідження фортеці св. Єлисавети (1994–2019 pp.) *History, archeology and culturology/ december 9, 2022; cambridge, uk: IV International scientific and practical conference «education and science of today: intersectoral issues and development of sciences»* Doi <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.76>
13. Mykola Tupchiienko, Iwona Hildebrandt-Radke, Waldemar Spsychalski, Vitalii Rud, Yulia Ushkova, Przemysław Makarowicz Geochemical, lithological and archaeological studies on an Early Bronze Age barrow destroyed by modern tillage in Petrove, central Ukraine. *Journal of Archaeological Science: Reports*. Volum 52. 2023 :<https://authors.elsevier.com/c/1i5ko,rVDBflxg>
14. Mykola Tupchienko. Belt sets with images of eagles in the scythian funerary rite of the early period 7th–5th centuries bc (semantics and functions). *Acta Arheologica Lodziensia*. Nr. 69. 2024 p. С. 25–32 . doi.org/10.26485/AAL/2023/69/2 <https://czasopisma.ltn.lodz.pl/Acta-Archeologica-Lodziensia/article/view/2297/2107>

Інформаційні ресурси

1. <https://zakon.rada.gov.ua/> – Верховна Рада України – Законодавство України.
2. <http://www.info-library.com.ua/> Електронна бібліотека – підручники.
3. <http://journals.uran.ua> – Наукова періодика України.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.